

Історія

УДК 327(477:560):930.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18889254>

Українсько-турецькі відносини у сучасній турецькій історіографії

Юрій Древніцький,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук.

Тернопільський національний педагогічний університет, м. Тернопіль,

<https://orcid.org/0000-0001-9257-4535>

Степан Прийдун,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира

Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0003-1047-312X>

Прийнято: 19.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз особливостей інтерпретації українсько-турецьких відносин у сучасній турецькій історіографії. Дослідження спрямоване на виявлення ключових концептуальних підходів, тематичних акцентів і методологічних рамок, у межах яких турецькі науковці осмислюють еволюцію двостороннього діалогу від початку 1990-х років до сучасності. Простежено, як у науковому дискурсі Туреччини трансформувалося бачення України – від новопосталої пострадянської держави до важливого геополітичного партнера у Чорноморському регіоні та одного з чинників забезпечення регіональної безпеки.

Особливу увагу приділено характеристиці основних історіографічних наративів щодо інституціоналізації відносин, розвитку безпекового та економічного співробітництва, ролі кримськотатарського чинника, а також впливу подій після 2014 року на переоцінку стратегічних орієнтирів. Проаналізовано трактування турецькими дослідниками політики балансування між підтримкою територіальної цілісності України та прагматичним збереженням взаємин із Росією, що пояснюється концепціями «стратегічної автономії», «активного нейтралітету» та «хеджування». Висвітлено місце гуманітарного виміру, діаспорних процесів і культурних контактів у формуванні позитивного порядку денного двосторонніх зв'язків.

Ключові слова: історіографія, Україна, Туреччина, українсько-турецькі відносини, міжнародні відносини, євроатлантична інтеграція, НАТО, торговельно-економічні зв'язки, діаспора, безпека, партнерство.

Ukrainian–Turkish relations in contemporary Turkish historiography

Yuriy Drevnitskyi,

PhD in History, Associate Professor of the Department of Philosophy and Social Science. Ternopil Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0001-9257-4535>

Stepan Pryidun

PhD in History, Associate Professor of the Department of World History and Religious Studies, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0003-1047-312X>

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the specific features of interpreting Ukrainian–Turkish relations in contemporary Turkish historiography.

The study aims to identify key conceptual approaches, thematic emphases, and methodological frameworks through which Turkish scholars conceptualize the evolution of bilateral dialogue from the early 1990s to the present. It traces how the perception of Ukraine within Turkey's academic discourse has transformed – from a newly emerged post-Soviet state to an important geopolitical partner in the Black Sea region and a factor in ensuring regional security.

Particular attention is paid to the characterization of major historiographical narratives concerning the institutionalization of relations, the development of security and economic cooperation, the role of the Crimean Tatar factor, and the impact of post-2014 developments on the reassessment of strategic orientations. The article analyzes Turkish scholars' interpretations of Ankara's policy of balancing support for Ukraine's territorial integrity with the pragmatic maintenance of relations with Russia, explained through the concepts of "strategic autonomy," "active neutrality," and "hedging." It also highlights the role of the humanitarian dimension, diaspora processes, and cultural contacts in shaping a constructive bilateral agenda.

Keywords: historiography, Ukraine, Turkey, Ukrainian–Turkish relations, international relations, Euro-Atlantic integration, NATO, trade and economic ties, diaspora, security, partnership.

Постановка проблеми. Актуалізація українсько-турецьких відносин упродовж останніх десятиліть зумовила помітне зростання інтересу до цієї проблематики в академічному середовищі Турецької Республіки. Від моменту проголошення незалежності України у 1991 р. і до повномасштабного російського вторгнення 2022 р. двосторонній діалог пройшов складну еволюцію – від етапу взаємного пізнання до формування багатовимірного стратегічного партнерства. У сучасних умовах трансформації чорноморської безпекової архітектури та загострення глобального протистояння провідних держав аналіз

того, як українсько-турецькі відносини інтерпретуються у турецькій історіографії, набуває не лише академічного, а й прикладного значення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність окремих праць, присвячених еволюції українсько-турецьких відносин, а також зростання зацікавлення турецьких науковців проблематикою Чорноморського регіону, комплексний аналіз сучасної турецької історіографії українського напрямку залишається недостатньо розробленим. У науковому дискурсі переважають політико-аналітичні студії актуальної зовнішньої політики або узагальнені огляди двостороннього співробітництва без спеціального зосередження на концептуальних засадах, методологічних підходах і категоріальному апараті турецьких авторів. Недостатньо з'ясованими залишаються питання періодизації турецького академічного дискурсу щодо України, еволюції його інтерпретаційних моделей та співвідношення між академічним аналізом і зовнішньополітичними пріоритетами Анкари.

Фрагментарно висвітлено вплив внутрішньополітичних трансформацій у Туреччині на формування наукових оцінок українського вектора, зокрема в контексті концепцій «стратегічної автономії» та регіонального лідерства. Недостатньо опрацьованими залишаються питання ролі кримськотатарського чинника, а також місця гуманітарного, культурного й діаспорного вимірів у структурі історіографічних інтерпретацій. Бракує узагальнюючих праць, що зіставляли б підходи турецьких дослідників з українською та західною історіографією з метою виявлення спільних і відмінних тенденцій у трактуванні двосторонніх відносин. Отже, актуальною залишається проблема цілісного історіографічного осмислення українсько-турецьких відносин у сучасній турецькій науковій думці як окремого напрямку досліджень, що потребує систематизації джерельної бази, уточнення понятійно-категоріального апарату та концептуального узагальнення накопиченого матеріалу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз сучасної турецької історіографії українсько-турецьких відносин з метою виявлення її концептуальних засад, тематичних домінант і методологічних особливостей у контексті трансформації регіональної та глобальної системи міжнародних відносин наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких наукових завдань:

1. здійснити систематизацію основних праць турецьких дослідників, присвячених українсько-турецькій проблематиці;
2. проаналізувати домінантні інтерпретаційні моделі у трактуванні політики Анкари стосовно України;
3. з’ясувати вплив внутрішньополітичних трансформацій у Туреччині та зовнішньополітичних чинників (зокрема подій після 2014 р.) на еволюцію наукових оцінок;
4. окреслити місце кримськотатарського виміру у структурі турецьких історіографічних інтерпретацій;

Виклад основного матеріалу дослідження. Період 1990-х та початку 2000-х років став етапом інституціоналізації зв’язків. А. С. Онджю [1] характеризує перші роки (1991–1994) як період «взаємного відкриття», де Анкара підтримувала Київ у суперечках із Москвою. Згодом, у часи президентства Леоніда Кучми, відносини перейшли у формат «конструктивного партнерства». Автор наголошує, що обидві держави від самого початку усвідомлювали потребу одна в одній для врівноваження регіональних амбіцій Російської Федерації: Туреччина надавала Києву дипломатичну підтримку у вирішенні суперечок із Москвою, а Україна розглядала Анкару як важливе вікно у західний світ та надійного партнера в Чорноморському басейні. Онджю акцентує увагу на тому, що попри сильний тиск з боку Росії, який стримував повну реалізацію потенціалу співпраці, саме в цей час було закладено тривкий політичний, економічний та культурний базис, що базувався на особистих

дружніх зв'язках лідерів держав – Тургутта Озала, Сулеймана Деміреля та Леоніда Кравчука.

Період правління Леоніда Кучми (1994–2005 рр.) А. С. Онджю [2] характеризує як етап переходу до «конструктивного партнерства», під час якого українсько-турецькі відносини набули системного та багатовекторного характеру. Як зазначає дослідник, саме в цей час Україна стала для Туреччини одним із пріоритетних партнерів у Чорноморському регіоні, що базувалося на спільних інтересах у сферах безпеки, енергетики та військово-технічного співробітництва. Автор акцентує увагу на тому, що Л. Кучма розглядав Туреччину як стратегічний противагу російському впливу та важливу ланку на шляху євроатлантичної інтеграції України. У цей період було закладено підвалини таких форматів, як BLACKSEAFOR, що демонструвало прагнення обох держав до самостійного гарантування регіональної стабільності без втручання позарегіональних потуг.

С. Киниклиоглу [3] зазначає, що саме тоді кримськотатарське питання стало лакмусовим папірцем: Туреччина обрала шлях підтримки репатріації татар через українські державні інституції, зміцнюючи довіру між столицями. У його праці, Україна розглядається не просто як пострадянська держава, а як критично важливий суб'єкт («країна-кордон»), що визначає нову політичну географію Євразії. Автор зазначає, що попри початкову відсутність чіткого образу України у «карті свідомості» турецького суспільства, офіційна Анкара однією з перших визнала її незалежність, вбачаючи у Києві стратегічного партнера для забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні. Киниклиоглу акцентує увагу на тому, що кримськотатарська проблема в цей період стала лакмусовим папірцем двосторонніх відносин: Туреччина свідомо уникала інструменталізації цього питання для дестабілізації України, натомість обравши шлях підтримки Києва у процесі репатріації та інтеграції татар.

У праці Х. Оздал та В. Демидової [4], стан двосторонніх відносин влучно характеризувався метафорою «високий потенціал, низька напруга». Автори зазначають, що попри офіційне проголошення стратегічного партнерства у 2011 році та створення Ради співробітництва вищого рівня, реальна взаємодія тривалий час залишалася обмеженою через «російський фактор» та економічний прагматизм. В історіографічному контексті цей період розглядається як етап спроб подолати інерцію минулого: Туреччина прагнула диверсифікувати свої енергетичні маршрути та розширити ринки збуту, тоді як Україна шукала баланс між вектором євроінтеграції та регіональною співпрацею. Дослідники підкреслюють, що ключовою перешкодою для реалізації «високого потенціалу» була відсутність глибоких інституційних зв'язків та переважання декларативних заяв над конкретними геополітичними кроками, що робило партнерство вразливим до майбутніх зовнішніх шоків у Чорноморському регіоні.

У праці Ігоря Деланое [5], анексія Криму 2014 року розглядається як переломний момент, що зупинив тривалий занепад російської морської могутності та радикально змінив архітектуру безпеки в Чорному морі. Автор доводить, що контроль над півостровом дозволив Росії перетворити Крим на «непотоплюваний авіаносець», що фактично нівелювало перевагу НАТО в регіоні та поставило Туреччину перед новою геополітичною реальністю. В історіографічному аспекті ці розвідки акцентують увагу на витісненні України як морської держави та неспроможності Заходу запропонувати дієву протидію російському домінуванню.

У розвідці Е. Саричічек та Т. Озтюрка [6], роль Анкари в контексті анексії Криму та повномасштабної війни в Україні аналізується крізь призму теорії балансу сил Мортоні Каплана. Дослідники класифікують Туреччину як «балансуючу державу» у Чорноморському регіоні, чия стратегія спрямована на запобігання повному домінуванню будь-якого одного актора та недопущення перетворення Чорного моря на зону прямого зіткнення між НАТО та Росією.

Автори наголошують, що підтримка територіальної цілісності України та військово-технічна співпраця з Києвом поєднуються з відмовою від санкційного тиску на Москву не через політичну нерішучість, а як реалізація раціональної моделі «активного нейтралітету».

Сучасні турецькі дослідники, зокрема С. Сена Тюркдоган [7], характеризують позицію Анкари щодо українського питання як «ходіння по канату» між західними зобов'язаннями та стратегічним партнерством із Росією. Аналізуючи реакцію Туреччини на анексію Криму через призму теорії ролей К. Голсті, науковиця визначає зовнішньополітичну лінію держави як таку, що прагне «стратегічної автономії». З одного боку, Туреччина офіційно підтримує територіальну цілісність України, називаючи її стратегічним партнером, та апелює до етнічної спорідненості з кримськими татарами. З іншого боку, через асиметричну економічну залежність від РФ та енергетичні ризики, турецька історіографія фіксує свідоме ухилення офіційної Анкари від прямого звинувачення Москви або приєднання до санкційного режиму ЄС.

У праці Б. Балджі [8] російська інтервенція в Криму 2014 року розглядається як критична «дилема Ердогана», де Туреччина опинилася перед викликом узгодження своїх союзницьких зобов'язань перед НАТО з необхідністю збереження прагматичних економічних зв'язків із Москвою. Автор акцентує на тому, що, попри глибоку історичну та культурну прихильність Анкари до кримських татар, турецька дипломатія того періоду обрала шлях обережності та стриманості, уникаючи прямої конфронтації з РФ. Згідно з турецькою візією, внутрішньополітичні чинники – такі як корупційні скандали та виборчі цикли всередині країни – значно обмежили простір для маневру в українському питанні, що призвело до дещо пасивної позиції на фоні агресивних дій Росії.

У розвідці Х. Аксакала [9] рецепція Революції Гідності та подальшої анексії Криму розглядається як така, що значною мірою була детермінована

внутрішньополітичним контекстом Туреччини. Автор стверджує, що турецькі можновладці та проурядові медіа спершу сприймали події на Майдані через паралелі з протестами в парку Гезі, інтерпретуючи їх не як демократичне волевиявлення, а як «іноземне втручання» або «заколот». Аксакал доводить, що попри офіційні заяви про підтримку територіальної цілісності України, економічний прагматизм та залежність від Росії як торговельного партнера де-факто переважили ціннісні орієнтири. Це дослідження фіксує пріоритетність «російського вектора» та внутрішнього порядку денного (місцевих виборів) над українською кризою, що проявилось у швидкому відновленні авіасполучення з Кримом уже навесні 2014 року та стриманій позиції Анкари, яка прагнула уникнути ролі прямого опонента Москви.

У сучасній турецькій політичній науці анексія Криму 2014 року трактується як критична точка зламу, що повернула «класичну геополітику» в Чорноморський регіон та стала прелюдією до повномасштабної війни 2022 року. Зокрема Ф. Т. Айдин та К. Устюн [10], акцентують увагу на тому, що кримський кейс не є ізольованим інцидентом, а частиною системних зусиль Росії з відновлення контролю над своїм «заднім двором», що безпосередньо загрожує регіональній суб'єктності як України, так і Туреччини. В академічному дискурсі наголошується на неспроможності міжнародної спільноти запропонувати дієві механізми стримування після 2014 року, що, на думку турецьких дослідників, змусило Анкару переглянути свою роль медіатора та шукати нові безпекові формати.

У контексті дослідження турецько-українських відносин сучасна історіографія, зокрема праця Філіз Тутку Айдин [11], виділяє кримських татар як ключових суб'єктів («агентів») міжнародної політики, а не лише пасивних жертв конфлікту. Дослідниця наголошує, що після анексії Криму у 2014 році Туреччина опинилася перед складним викликом: як поєднати стратегічне й економічне партнерство з Росією та моральні й історичні зобов'язання перед спорідненим

кримськотатарським етносом. Турецька наукова думка підкреслює необхідність «креативного підходу» Анкари, який би передбачав активне використання потенціалу діаспорних організацій для лобювання прав людини та залучення ЄС до координації політики в Чорноморському регіоні. Українсько-турецькі відносини розглядаються як модель «активного стратегічного партнерства», що базується на зміцненні оборонної співпраці та економічній інтеграції через зону вільної торгівлі. Авторка підкреслює, що Туреччина свідомо обрала роль активного посередника, пропонуючи «дипломатичний трек» для запобігання великій війні, що відображає прагнення Анкари до регіональної стабільності без прямого розриву з Росією.

У праці С. Озчеліка [12] російська окупація Криму 2014 року інтерпретується не лише як політичний акт, а як «другий Сюрґюн» (друга депортація) або продовження радянського геноциду кримськотатарського народу. Автор наголошує на важливості концепції «обраної травми», де події 1944 року слугують фундаментом національної ідентичності, а сучасні репресії розглядаються як новий етап етнічних чисток. Озчелік акцентує увагу на тому, що реакція Туреччини на цей конфлікт у Чорноморському регіоні є дворівневою: офіційна Анкара засуджує порушення територіальної цілісності України на міжнародних майданчиках, проте її реальні кроки обмежені прагненням зберегти баланс у відносинах із Москвою.

У розвідці М. Кочака [13] анексія Криму Росією розглядається як геополітичний злам, що змушує Анкуру переглянути ефективність своєї гуманітарної дипломатії. Автор критично зауважує, що попри значну моральну підтримку української територіальної цілісності, Туреччині не вдалося повною мірою сформувати дієву громадську думку безпосередньо в Криму, що контрастує з її активною роллю в інших регіональних кризах (наприклад, у Сирії чи Єгипті). Турецька історіографія цього напрямку наголошує на важливості виходу за межі підтримки лише діаспорних організацій всередині країни та

необхідності прямої матеріальної і моральної допомоги 250 тисячам кримських татар на півострові.

У сучасній турецькій політичній думці, представленій дослідженнями Д. Лесажа, Е. Даскіна та Х. Яра [14], позиція Анкари щодо російського вторгнення в Україну 2022 року визначається як «стратегія хеджування», що полягає в одночасному балансуванні між підтримкою Києва та збереженням каналів зв'язку з Москвою. Автори підкреслюють, що Туреччина діє як «унікальний союзник» НАТО: з одного боку, вона надає Україні критично важливу військову допомогу (зокрема, БПЛА Bayraktar TB2) та закриває протоки Босфор і Дарданелли для військових кораблів згідно з Конвенцією Монтре, а з іншого – відмовляється від приєднання до санкційного режиму Заходу, прагнучи уникнути енергетичного колапсу та економічної дестабілізації.

Підсумовуючи сучасний етап, Мухамед Алі [15] визначає Туреччину як ключового регіонального стабілізатора. Контроль над протоками (Конвенція Монтре), «Зернова ініціатива» та роль дипломатичного хаба дозволили Анкарі перетворитися з регіонального гравця на глобального посередника, чия політика спрямована на захист суб'єктності України в умовах глобального хаосу. Роль Анкари у контексті російсько-української війни 2022 року визначається через концепцію «активного нейтралітету» та стратегічного посередництва. Автор підкреслює, що Туреччина зуміла конвертувати своє унікальне географічне положення та контроль над Чорноморськими протоками у статус незамінного дипломатичного хаба. Ключовими досягненнями турецької дипломатії в цей період дослідник називає реалізацію «Зернової ініціативи» та організацію переговорних майданчиків, що дозволило Анкарі одночасно підтримувати оборонний потенціал України та запобігти повній ізоляції Росії, яка могла б призвести до неконтрольованої ескалації. Таким чином, турецька історіографія фіксує трансформацію Туреччини з регіонального гравця на глобального медіатора, чия політика в Чорноморському регіоні спрямована не лише на захист

національних інтересів, а й на формування нової архітектури міжнародної безпеки, де Туреччина виступає гарантом балансу між інтересами Заходу та регіональними реаліями.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що сучасна турецька історіографія українсько-турецьких відносин характеризується значною тематичною широтою, методологічною різноманітністю та поступовим переходом від описових наративів до концептуалізованих інтерпретацій. У працях турецьких дослідників чітко простежується еволюція оцінок: від сприйняття України як пострадянської периферії до визнання її самостійним геополітичним суб'єктом, стабільність якого є критично важливою для безпеки Чорноморського регіону.

Період 1990-х рр. інтерпретується як час формування «потенціалу солідарності» та інституційного каркасу співпраці. Епоха 2000-х років визначається як етап «високого потенціалу», коли відносини набули системного характеру, однак залишалися обмеженими впливом російського чинника. Після 2014 р. у турецькому науковому дискурсі відбувається переосмислення ролі України в регіоні: вона постає як ключовий елемент балансу сил, а українське питання стає тестом для реалізації концепції «стратегічної автономії» Туреччини.

Разом із тим, у турецькій науковій думці зберігається певна амбівалентність: поряд із підтримкою української суб'єктності фіксується пріоритетність прагматичних економічних та енергетичних інтересів. Це відображає глибинну суперечність між гуманітарною солідарністю та геополітичним реалізмом, яка є характерною рисою турецького підходу до українського питання.

Загалом, сучасна турецька історіографія розглядає українсько-турецькі відносини як динамічний та стратегічно значущий процес, що відображає трансформацію самої Туреччини – від регіонального гравця до автономного

центру сили з глобальними амбіціями. Аналіз цих інтерпретацій не лише поглиблює розуміння логіки турецької зовнішньої політики, а й дозволяє окреслити перспективи подальшого розвитку українсько-турецького стратегічного партнерства в умовах формування нової архітектури міжнародної безпеки.

Список використаних джерел

1. Öncü A. S. Türkiye ve Ukrayna İlişkilerinin Başlaması ve İlk Yılları Üzerine Genel Bir Bakış (1991–1994). *Karadeniz Araştırmaları*. 2014. No 41. S. 39–60. doi: 10.12787/KARAM793.
2. Öncü A.. Leonid Kuchma dönemi Türkiye Ukrayna ilişkileri “Yapıcı Ortaklık”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2014. № 50. S. 171–195. <https://izlik.org/JA86KJ83AT>
3. Kınıklıoğlu S. Türkiye – Ukrayna ilişkileri ve kırım Tatar Meselesi. *Bilig*. 1996. № 3. S. 33–38. <https://izlik.org/JA24HR46NT>
4. Özdal H., Demydova V. Turkey-Ukraine relations: high potential, low voltage. *USAK Policy Brief*. No: 03 December 2011. 45 p.
5. Delanoe I. After the Crimean crisis: towards a greater Russian maritime power in the Black Sea. *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*. Volume 14, Issue 3, P. 367–382 <https://doi.org/10.1080/14683857.2014.944386>
6. Sarıçiçek E., Öztürk T. The Annexation of Crimea and Türkiye’s Balancing Role in the Russia-Ukraine War. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2024. Vol. 22. №. 2. P. 238–255 <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1425589>
7. Türkdoğan S. Walking a Tightrope: Turkey between the EU and Russia in the Crimea Crisis. *Uluslararası İlişkiler. International Relations*. 2023. Vol. 20. No.79. Special Issue: Russia and Turkey in a Changing Global Order. P. 67–86. DOI: 10.33458/uidergisi.1325770

8. Balci B. The Russian Intervention in Crimea: Erdogan's Dilemma. 21 Oct. 2021. *HAL Open Science*. URL: <https://sciencespo.hal.science/hal-03392664v1>
9. Aksakal H. Farther Neighbour: A Critical Estimation of Turkish Reception of Ukrainian Revolution and Crimean Crisis. *Nowy Prometeusz* 2014. № 6. S. 25-37.
10. Crimea from regional and international perspectives / editors Kadir Üstün, Filiz Tutku Aydın. Ankara : SETA Publications, 2023.
11. Aydın F. T. Crimean Tatars and Russia's Annexation of Crimea // *Turkish Policy Quarterly*. 2014. Vol. 13, no. 3. P. 81–92.
12. Özçelik Z. The Russian Occupation of Crimea in 2014: The Second Sürgün (The Soviet Genocide) of the Crimean Tatars. *Troyacademy*. 2020. Vol. 5, No. 1. P. 29–44. <https://doi.org/10.31454/usb.721939>
13. Koçak M. Crimea and the Crimean Tatars after Annexation by Russia. *Seta Perspective*. 2014. No. 9. P. 1–6.
14. Lesage D., Daskin E., Yar H. The war in Ukraine and Turkey's hedging strategy between the West and Russia. *GIES Occasional Paper*. 2022. № 1. P.55-62.
15. Ali Muhamed. The role of Turkiye in the Black Sea and the Russo-Ukrainian war: a short overview. *Journal of Liberty and International Affairs*. 2022. № 8 (3). P. 356-367. <https://e-jlia.com/index.php/jlia/article/view/766>.